WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

ZAMONAVIY O'QITUVCHINING KASBIY KOMPETENTLIGI: TUSHUNCHASI, TARKIBI VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Alfraganus universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Xoshimova Nilufar Maxamadjon qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy o'qituvchining kasbiy kompetentligi tushunchasi, uning ilmiy-nazariy asoslari va tarkibiy komponentlari keng yoritilgan. Metodik, axborot-kommunikatsion, kommunikativ hamda shaxsiy kompetensiyalarning o'qituvchi kasbiy faoliyatidagi o'rni ilmiy tahlil qilingan. Maqolada o'qituvchi kompetentligini shakllantiruvchi omillar, shuningdek, innovatsion texnologiyalar va refleksiv faoliyatning pedagogik jarayondagi ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari ta'lim sifatini oshirishda o'qituvchining kasbiy yetukligi hal qiluvchi omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *kasbiy kompetentlik, pedagogik mahorat, metodik kompetensiya, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, kommunikativ kompetensiya, refleksiv faoliyat, innovatsion ta'lim, ta'lim sifati, shaxsiy rivojlanish.*

KIRISH. Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonida ta'lim tizimi tubdan o'zgarib bormoqda. Ushbu jarayonda o'qituvchi shunchaki bilim uzatuvchi emas, balki shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi, yo'naltiruvchi va

ilhomlantiruvchi yetakchi sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bois zamonaviy o'qituvchining kasbiy kompetentligi masalasi nafaqat pedagogika fani, balki jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

"O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da ta'limning sifati va mazmunini xalqaro talablar darajasiga ko'tarish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Ushbu hujjat o'qituvchilardan zamonaviy bilim va tajribalarga, milliy hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan holda o'quvchilarni mustaqil va tanqidiy fikrlaydigan shaxslar sifatida tarbiyalashni talab etadi. Bu esa, o'z navbatida, pedagogning kasbiy kompetentligini yangi darajaga ko'tarishni zarur qiladi.

Ushbu maqolaning maqsadi "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarining ilmiy-nazariy mohiyatini ochib berish, zamonaviy o'qituvchiga qo'yilayotgan talablarni tahlil qilish va kasbiy kompetentlikni rivojlantirish yo'llarini asoslab berishdan iborat.

ASOSIY QISM. "Kompetensiya" so'zi lotincha "competentia" (mos kelish, muvofiqlik) so'zidan olingan bo'lib, biror sohadagi vakolat, huquq yoki bilimdonlikni bildiradi. Pedagogika fanida esa bu tushuncha muayyan vazifani muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlar majmuasini anglatadi.

"Kompetentlik" esa kompetensiyalarning amalda namoyish etilishidir. Ya'ni, bilimli odam kompetensiyaga ega bo'lsa, bu bilimni faoliyatda muvaffaqiyatli qo'llay oladigan odam kompetentli hisoblanadi. Gonobolin F.N., Kuzmina N.V., Krutetskiy V.N. kabi yirik rus olimlari pedagogik kompetentlikni o'qituvchining kasbiy bilimlarini o'z dunyoqarashi orqali ifodalash va ularni amaliyotga tatbiq eta bilish qobiliyati sifatida ta'riflaydilar [2].

"O'qituvchining kasbiy kompetentligi" atamasi pedagogika fanida 1980-yillardan boshlab faol qo'llanila boshlangan. O'zbekistonda esa 1997-yilda "Ta'lim to'g'risida"gi qonunning qabul qilinishi bilan pedagogning kasbiy rivojlanishi normativ-huquqiy jihatdan tartibga solingan.

Zamonaviy o'qituvchi kasbiy kompetentligining tarkibiy komponentlari

Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda o'qituvchi kasbiy kompetentligi bir necha asosiy komponentdan tashkil topadi:

- **Predmetli kompetensiya** — o'qituvchining o'z fanini chuqur bilishi, fanning so'nggi yutuqlari va yangiliklari bilan tanish bo'lishi.
- **Metodik kompetensiya** — ta'limning zamonaviy metod, usul va texnologiyalarini o'zlashtirish va samarali qo'llash ko'nikmasi.
- **Kommunikativ kompetensiya** — o'quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot o'rnatish, tinglay bilish va o'z fikrini ravon ifodalash qobiliyati.
- **Axborot-kommunikatsion kompetensiya** — zamonaviy raqamli texnologiyalar, onlayn platformalar va multimedia vositalaridan ta'lim jarayonida foydalana bilish.
- **Psixologik-pedagogik kompetensiya** — o'quvchi shaxsiyatini tushunish, individual yondashuv qo'llash va motivatsiyani oshirish ko'nikmasi.
- **Refleksiv kompetensiya** — o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, kamchilik va yutuqlarini aniqlash hamda doimiy o'z-o'zini rivojlantirish.
- **Shaxsiy-ijodiy kompetensiya** — pedagogik jarayonga ijodiy yondashuv, innovatsion g'oyalarni amaliyotga tatbiq etish va o'quvchi ijodkorligini rivojlantirish.

Buyuk chex pedagogi Ya.A.Komenskiy ta'limning izchilligini alohida ta'kidlab, bilimlarning puxta poydevorga qurilishi va oldingi bilimlar asosida

yangi bilimlar shakllantirilishi lozimligini asoslagan. Bu tamoyil bugungi kunda ham o'qituvchi kompetentligini baholashda asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi [3].

Kasbiy kompetentlikni shakllantirish mexanizmlari. O'qituvchining kasbiy kompetentligi bir yo'la shakllanib qolmaydi — bu uzluksiz jarayon bo'lib, bir necha bosqichdan o'tadi. Birinchi bosqichda kelajakdagi pedagog oliy ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni puxta egallaydi: o'z fanini, pedagogika va psixologiya asoslarini, ta'lim metodologiyasini o'rganadi. Ikkinchi bosqichda amaliy ko'nikmalar shakllanadi: dars o'tish amaliyoti, o'quvchilar bilan ishlash, sinf jamoasini boshqarish va muammoli vaziyatlarni hal qilish tajribasi ortadi. Uchinchi bosqichda esa mustaqil kasbiy faoliyat davomida haqiqiy kompetentlik namoyon bo'ladi va takomillashib boradi [4].

Yetakchi pedagogika olimlari kompetentli o'qituvchi quyidagi sifatlarni uyg'unlashtirishi lozimligini ta'kidlaydilar: chuqur predmet bilimlari, zamonaviy metodlar va texnologiyalarni egallash, o'quvchi bilan samarali muloqot o'rnatish, o'z faoliyatini doimiy tahlil qilish va yangilanib borish. Bularning barchasini muvaffaqiyatli birlashtira olgan pedagog haqiqiy ma'noda kompetentli mutaxassis sanaladi [5].

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, pedagogning kasbiy kompetentligi nafaqat uning shaxsiy taraqqiyoti, balki jamiyatning kelajagi uchun ham muhimdir. Zero, o'qituvchi tarbiyalab ulg'aytirgan avlodlar mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini belgilaydi.

Zamonaviy ta'lim paradigmasida o'qituvchining refleksiv faoliyati alohida ahamiyat kasb etmoqda. Refleksiya deganda o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini chuqur tahlil qilishi, o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlashi hamda bu tahlil asosida rivojlanish yo'llarini belgilashi tushuniladi. Refleksiv

yondashuv o'qituvchini faqat amaliyotchi emas, balki o'z faoliyatini ilmiy asosda baholay oladigan mutaxassisga aylantiradi [6].

Innovatsion texnologiyalar — xususan, raqamli ta'lim platformalari, elektron darsliklar, gamifikatsiya elementlari va sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalari — bugungi kunda pedagogik jarayonning ajralmas qismiga aylangan. Bu texnologiyalarni o'zlashtirgan o'qituvchi ta'lim jarayonini yanada qiziqarli, samarali va o'quvchi ehtiyojlariga moslashtirilgan holda tashkil eta oladi.

XULOSA. Zamonaviy o'qituvchining kasbiy kompetentligi — bu murakkab, ko'p qirrali va doimiy rivojlanib boruvchi hodisadir. U faqat bilim darajasi bilan emas, balki pedagogik mahorat, shaxsiy fazilatlar, innovatsion yondashuvlarga tayyorlik va refleksiv faoliyat yuritish qobiliyati bilan ham belgilanadi. O'tkazilgan tahlil quyidagi xulosalarga kelish imkonini beradi:

- Kasbiy kompetentlik — statik emas, dinamik hodisa bo'lib, doimiy rivojlantirish va takomillashtirishni talab qiladi.
- Ta'lim sifatini oshirish bevosita o'qituvchining kasbiy yetukligiga bog'liq.
- Zamonaviy pedagog axborot-kommunikatsion texnologiyalarni puxta egallashi va ularni ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qila olishi lozim.
- Refleksiv faoliyat va o'z-o'zini rivojlantirish o'qituvchi kompetentligining asosiy sharti hisoblanadi.
- Jamiyat kelajagini ta'minlash uchun zamonaviy, kompetentli va fidoyi o'qituvchilarni maqsadli tarzda shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifasi bo'lib qolishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 1997 (2020-yilda yangilangan tahrir). — [Elektron resurs]. URL: lex.uz
2. Kuzmina N.V. Professionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera

proizvodstvennogo obucheniya. — Moskva: Vysshaya shkola, 1990. — 119 b.

3. Komenskiy Ya.A. Buyuk didaktika / Tarj. S. Nishonov. — Toshkent: O'qituvchi, 1975. — 375 b.
4. Gonobolin F.N. Kniga ob uchitele. — Moskva: Prosveshcheniye, 1965. — 260 b.
5. Krutetskiy V.A. Osnovy pedagogicheskoy psikhologii. — Moskva: Prosveshcheniye, 1972. — 255 b.
6. Markova A.K. Psikhologiya truda uchitelya. — Moskva: Prosveshcheniye, 1993. — 192 b.
7. "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi". O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. — Toshkent, 2019.
8. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. — Toshkent: O'qituvchi, 2011. — 320 b.
9. Yo'ldoshev J.G'. Pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Sano-standart, 2018. — 280 b.
10. Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetentsii kak rezultativno-tselevaya osnova kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii. — Moskva: Issledovatelskiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2004. — 42 b.